

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 133 2012

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2013 och för recensioner 1 september 2013. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förordande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-32-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2013

Law and the Stranger. Red. Austin Sarat, Lawrence Douglas & Martha Merrill Umphrey (The Amherst Series in Law, Jurisprudence, and Social Thought). Stanford University Press. Stanford 2010.

När Aeneas i *Aeneidens* första sång anländer som flyktling till Kartago och ber Dido om att han och hans män ska tas emot som skyddssökande så är detta redan ett väletablerat motiv i antik diktning. Förutom i omedelbara motsvarigheter i *Odysseen* återfinns vi motivet i det grekiska dramat – exempelvis i Aiskylos *De skyddssökande* och Sofokles *Oidipus i Kolonos* – och i Platons dialoger. Även i *Bibeln* återfinns vi detta motiv, exempelvis i berättelsen om Lot (första Moseboken, kapitel 19). Att ta emot resande och främlingar och ge dem beskydd var emellertid inte bara en moralisk plikt i många antika samhällen, utan kunde även ges rättsliga uttryck. Som Jacques Derrida påpekar i *De l'hospitalité* (1997), i en kommentar om *Sokrates försvarstal*, hade främlingar i Aten rätt att föra egen talan inför domstol – de hade med andra ord status som rättsliga subjekt. På samma sätt som gästfrihet mot skyddssökande främlingar är ett återkommande motiv i antik litteratur så finner vi i modern tid upprepade gestaltningar av hur främmande personer tas emot och behandlas – alltifrån William Shakespeares *The Merchant of Venice* (1596–1598) till Franz Kafkas *Das Schloss* (1922/1926) och Albert Camus *L'Étranger* (1942) – återspeglade såväl storstädernas framväxt som koloniala förhållanden. Frågan om hur vi tar emot och behandlar främlingar, både ekonomiska och politiska skyddssökande, är emellertid minst lika aktuell i vår egen tid, karakteriserad som den är av postkolonialism och global marknadsekonomi. Det finns i dag även en litterär subgenre, ”diasporalitteratur”, i vilken invandrare av andra generationen skildrar erfarenheter av att ha vuxit upp i, eller mellan, två världar: sina föräldrars traditionella kultur och värdlandets sekulariserade och urbana livsmönster. Ett utmärkt exempel på denna subgenre är Nadeem Aslams roman *Maps for Lost Lovers* (2004), som på ett kalejdoskopiskt sätt berättar om samtida främlingskap i England på en lyrisk prosa som för tankarna till den engelska 1920-talsromanen.

De sex essäer som finns samlade i volymen *Law and the Stranger*, redigerad av Austin Sarat, Lawrence Douglas och Martha Merrill Umphrey, hör hemma i det tvärvetenskapliga forskningsområdet juridik och humaniora (Law and Humanities). Här finner man studier av juridiska motiv i

litterära verk, analyser av litterära textgenrer och troper i rättsliga sammanhang, liksom kritiska utforskningar av rättsliga begrepp och praktiker. Som framgår av titeln behandlar essäerna i *Law and the Stranger* relationer mellan rätten och den främmande, i första hand främmande personer men även det främmande som sådant. I den utsträckning som lagen har förmåga att framkalla gemenskap så implicerar detta även att den har ett ambivalent förhållande till det främmande, kategoriserat som någonting mellan det okända och det välkända. Det är emellertid inte bara utlänningar som kan ha en otydlig rättslig status, i äldre tider har detta även gällt slavar och kvinnor, vilka oftast inte har haft rätt att föra egen talan inför domstol.

I essän ”Who’s the Stranger? Jews, Women, and Bastards in *Daniel Deronda*” undersöker litteraturvetaren och juridikprofessorn Hilary M. Schor (University of Southern California) främlingsmotivet i George Eliots roman *Daniel Deronda* (1876) mot bakgrund av den rättsliga emancipationen av både judar och kvinnor i det viktoriaiska England. Eller för att vara mer precis: den rättsliga emancipationen av judar skildras inte i romanen utan pågår i England samtidigt som Eliot skriver och den debatteras livligt i tidskrifter som hon redigerar. Kvinnors emancipation kommer att dröja ytterligare några decennier, men föregrips av den politiska debatten om judars rättsliga ställning i det brittiska samhället. Schor visar på ett lysande sätt hur Eliots roman sinnrikt flätar samman det ena temat – judens status som främling – med det andra – kvinnors underordnade förhållande i relation till män. På detta sätt belyser de olika formerna av alienation varandra, samtidigt som Schors analys hjälper oss att bättre förstå huvudpersonernas psykologiska utveckling. I sin läsning av *Daniel Deronda* försöker hon således inte bara lyfta fram rättsliga teman i romanen och förklara deras betydelse i relation till samtiden, utan även antyda hur romanen talar till och kommenterar sin egen samtid. I Schors läsning blir det tydligt hur Eliots roman inte bara skildrar främmande personer och personer som upplever sig som främlingar i sitt ” eget land”, utan även deltar i ett offentligt samtal om juridiska och politiska rättigheter för ”den andre”.

Kenji Yoshino (professor i juridik vid New York University Law School) utgår i sitt bidrag till volymen från att forskare inom området juridik och litteratur (Law and Literature) endast sällan behandlar utopiska samhällsskildringar, utan hellre studerar litterära skildringar av utsatta och utstötta in-

divider (som exempelvis i *Daniel Deronda*). Det finns flera skäl till detta, bland annat att den moderna romanen – ett medium för tyst ensamläsning – med fördel låter oss följa såväl den yttre som den inre utvecklingen hos enskilda personer snarare än hos kollektiv, men även dramat har som regel individer snarare än kollektiv i fokus för handlingen. Det är emellertid inte skildringar av ideala, icke-existerande samhällen som i första hand intresserar Yoshino, utan de platser som Michel Foucault i ett föredrag från 1967 kallade ”heterotopier” eller ”andra platser” (”Des espaces autres”). Till skillnad från utopier utgör heterotopier verkliga platser – existerande platser som utformats som grundläggande delar av samhället – men som utgör ett slags ”mot-platser”. Dessa befinner sig utanför alla andra platser, även om de alltså är verkliga, och som exempel på sådana ”andra platser” nämner Foucault kyrkogårdar, persiska mattor och skepp. Kyrkogården är en karta över döden, en plats där ingen av oss lever men där vi alla till slut kommer att hamna. Persiska mattor med ett cirkelmönster i mitten är kartor över trädgårdar med en centralt placerad fontän, och utgör även kartor över världens fyra hörn med en omphalos i mitten. Ett skepp är en karta över den mänskliga föreställningskonsten, en platslös plats, som existerar för sig själv, avskild men samtidigt utelämnad åt det öppna havet. För Foucault utgör lokaliseringen och beskrivningen av dessa ”andra platser” ett sätt att analysera historiska samhällen och deras funktionssätt. I det antika Rom låg gravplatsen (nekropolis) utanför stadsmuren, medan den medeltida (kristna) kyrkogården låg inuti staden. I modern tid har gravplatsen igen flyttats ut utanför staden. På samma sätt har platser för bestraffning – inklusive fängelser – rört sig mellan stadens centrum och dess utkant, för att i dag som regel ligga på viss distans från tätorter. Heterotopier behöver emellertid inte bestå av fysiska platser, utan kan även bestå av beskrivningar av andra verkliga platser.

Det slags heterotopier som Yoshino intresserar sig för i essän ”Of Stranger Spaces” utgörs av rättsliga utsagor som på ett eller annat sätt är frikopplade från den direkta maktutövning – och det våld – som rättsapparaten ofrånkomligen är en del av. Till skillnad från litterära utopier, som skildrar ideala, icke-existerande samhällen, står heterotopin både i kontakt med och i opposition till verkligheten, och den rättsliga heterotopin argumenterar således mot den rådande rättsordningen. Det slags utsagor som Yoshino undersöker är först (1)

möjligheten för amerikanska domare att uttrycka en avvikande åsikt (dissent) från majoriteten (nägot som varken svenska eller engelska domare kan göra); det är för det andra (2) uppfordrande lagar (hortatory laws) som inte bestraffar överträdelse utan uppmanar till efterföljelse; och det är för det tredje (3) vad som i amerikansk rätt kallas ”dicta” och med vilket avses en skriftlig kommentar (dictum) som rätten gör om framtida rättspraxis. Yoshino beskriver hur dessa rättsliga utsagor kan förstås som rättsliga heterotopier eftersom de på en gång befinner sig utanför det tvingande rättsrummet – dvs. på en viss distans från lagens kraft – men samtidigt är grundläggande delar av rättssystemet. Yoshino betonar även att språket i dessa tre slags utsagor ofta är mer litterärt än exempelvis i normal lagstiftning och i domslut i brottmål.

Den tes som Yoshino driver i sin essä är att dessa slags rättsliga heterotopier gör det möjligt för rätten att föreställa sig och beskriva en framtida lagstiftning och rättspraxis, utan att därför motsäga eller underminera gällande rätt. För att riktigt förstå betydelsen av detta påstående är det viktigt att komma ihåg att det amerikanska domstolsväsendet, till skillnad från det i Sverige och de flesta andra länder, har möjlighet att själv stifta lag. Med andra ord, i USA kan dessa rättsliga heterotopier sägas beskriva rättsliga rum där en framtida rättsordning tar form. Enligt Yoshino är ett typexempel på detta slags rättsliga heterotopi föreställningen om att rätten ska vara ”färgblind” (color blind), i betydelsen att den inte tillåter lagstiftning eller rättsskipning som hänvisar till hudfärg. Denna term introducerades i rättshistorien 1896 i ett fall i den amerikanska högsta domstolen, *Plessy v. Ferguson*, i form av en avvikande åsikt författad av domare John Marshall Harlan: ”There is no caste here. Our Constitution is color-blind.” Drygt 50 år senare skulle den amerikanska högsta domstolen omfamna detta synsätt i *Brown v. Board of Education* (1954). I det senare domslutet gav rätten emellertid utrymme för vad Yoshino kallar ett ”oundvikligt motstånd” genom att skriva att desegregeringen skulle genomföras med ”all deliberate speed”. Högsta domstolens dom (som alltså har status av gällande rätt) uppmuntrade således till efterföljd snarare än att försöka tvinga fram den. Termen ”färgblindhet” är fortfarande ett omstritt begrepp i amerikansk rätt, men nu i form av ”affirmative action”, dvs. regler som stödjer underprivilegerade grupper att antas till högre utbildning. I ett domslut från 2003 (*Grutter v. Bollinger*) skrev domare

Sandra Day O'Connor en kommentar (dictum) att hon förväntar sig att en sådan reglering inte längre kommer att behövas om 25 år.

Om Yoshino i sitt bidrag till volymen *Law and the Stranger* behandlar ”andra platser” snarare än främmande personer, så diskuterar Pheng Cheah (University of California, Berkeley) i essän ”Necessary Strangers: Law’s Hospitality in the Age of Transnational Migrancy” i stället regleringar och inskränkningar av juridiska rättigheter för olika slags gästarbetare – vad han kallar ”nödvändiga främlingar”. Den första delen av hans essä behandlar ett antagande hos Immanuel Kant om att ökad handel – i dag motsvarat av såväl den europeiska som den globala marknaden – per automatik leder till ökad gästfrihet och ett villkorat ”världsmedborgarskap”. I den andra och tredje delen av sin essä tar Cheah upp två fall som problematiserar detta antagande: i det ena fallet handlar det om situationen för utländska hembiträden (Foreign Domestic Workers, FDWs) i Singapore; i det andra fallet kinesiska sexarbetare i Hongkong. Den första fallstudien tematiserar kontrasten mellan de lokala myndigheternas uttalade strävan att reglera och begränsa inflödet av utbildad arbetskraft och maktlösheten hos FN-organ och International Labour Organisation (ILO) att förhindra att FDWs rättigheter kränks. Denna fallstudie baseras på offentliga rapporter, policydokument och intervjuer med myndighetspersoner. Den andra fallstudien använder en annan optik och placerar sig metodologiskt inom området juridik och humaniora: Cheah använder sig här av Fruit Chans film *Durian Durian* (2000) för att å ena sidan analysera alienationen hos illegala invandrare från Folkrepubliken Kina i Hongkong, och å andra sidan beskriva den vänskap och solidaritet som uppstår mellan två unga kvinnor som illegalt befinner sig i Hongkong.

Filmen *Durian Durian* handlar om två kinesiska kvinnor som befinner sig illegalt i Hongkong, den ena (Ah Fen) för att återförenas med sina föräldrar som befinner sig där legalt, den andra (Xiao Yan) som sexarbetare. Ah Fen hör juridiskt sett hemma i Shenzhen, som ligger på andra sidan gränsen i Folkrepubliken Kina. Xiao Yan kommer från Mudanjiang i norra Kina, men har arbetat på en bordell i Shenzhen innan hon tog sig till Hongkong. I sin diskussion av Chans film intresserar sig Cheah främst för berättelseinnehållet och endast marginellt för dess filmiska och poetiska sidor. Det gör att hans diskussion av filmen mer har karaktären av innehållsreferat än analys.

Om man tar dessa tre essäer som typexempel för studier inom forskningsområdet juridik och humaniora så är Schors studie av främlingsmotivet i *Daniel Deronda* troligen lättare för litteraturvetare att ta till sig än Cheahs undersökning av villkorlig gästfrihet i Singapore och Hongkong. Till skillnad från Schors tematiska kontextualisering av Eliots roman hjälper Cheahs läsning av filmen *Durian Durian* oss inte nämnvärt att bättre förstå dess handling och huvudpersonernas psykologiska utveckling. Omvänt är det antagligen lättare för jurister att följa med i Cheahs analys av villkorlig gästfrihet i Singapore och Hongkong. I min mening är det emellertid Yoshinos utforskning av rättsliga heterotopier som på det mest intressanta och fruktbara sättet förenar ett juridiskt och ett litteraturvetenskapligt perspektiv på läsning av rättsliga utsagor på gränsen mot en skönlitterär praktik. Liksom de andra bidragen i volymen *Law and the Stranger* utforskar de alla tre på spännande sätt både hur lagen förhåller sig till (och därmed frammanar) den främmande och samtidigt möjliggör för den andre att integreras i vardagen, liksom även att föreställa sig en annan möjlig rättsordning. De knyter därmed an till och återaktualiserar de verk som nämndes i inledningen till denna recension, vilket hjälper oss förstå hur den antika diktningen talar direkt till vår egen sociala verklighet.

Leif Dahlberg

Björn Hammarfelt, *Following the Footnotes. A Bibliometric Analysis of Citation Patterns in Literary Studies* (Skrifter utgivna av Institutionen för ABM vid Uppsala universitet, 5). Institutionen för ABM vid Uppsala universitet. Uppsala 2012.

Under senare decennier har vetenskaplig forskning allt mer kommit att utsättas för olika typer av utvärderingar, ofta avsedda att mäta dess nytta och effektivitet. I det sammanhanget kommer inte sällan bibliometriska metoder till användning, gärna då olika mått på hur ofta en forskare citeras. Av olika skäl är de illa anpassade till hur humaniora fungerar – så dåligt att många forskare har kommit att uppfatta ordet ”bibliometri” nästan som ett skällsord. Slutsatsen är dock felaktig. Bibliometri är i sig en både neutral och sofistikerad vetenskaplig familj av metoder. När Alan Pritchard lanserade termen vid slutet av sextioalet avsåg han helt enkelt det område som utgörs av ”the application of mathe-